

บทที่ 1

บทนำ

ผลกระทบของการที่ภรรยามีส่วนช่วยเหลือซึ่งครอบครัวต่ออำนาจการตัดสินใจ
และความคาดหวังทางอำนาจของภรรยาในครอบครัว

ความเป็นมาของปัญหา

ในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาการด้านต่าง ๆ ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงแก่ระบบสังคม โดยส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงในสถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานและเป็นสถาบันที่มีความคงทนที่สุดในบรรดาสถาบันต่าง ๆ ในสังคม มนุษย์ทุกคนจะต้องดำรงอยู่ในสถาบันแห่งนี้ เนื่องจากว่าเป็นสังคมกลุ่มแรกที่บุคคลจะต้องเผชิญตั้งแต่แรกเกิด สถาบันครอบครัวจึงเป็นที่รวมกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตและในทางเป็นสามีภรรยา ในทางสังคมวิทยานั้นถือว่าครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่มีความสำคัญใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงในสถาบันอื่น ๆ (เด็อนใจ อินทุโสมา, 2517 : 1) ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นภายในสถาบันแห่งนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อระบบสังคมทั้งหมด

ในสังคมไทยก็เช่นเดียวกับสังคมอื่น ๆ ในโลก ภายในครอบครัวผู้หญิงไทยถูกกำหนดให้รับบทบาทภาระและหน้าที่มาโดยกำเนิด งานในครอบครัวต่าง ๆ ถูกมอบหมายไว้เป็นหน้าที่พื้นฐานของผู้หญิง การดูแลรับผิดชอบภายในบ้านนั้นเป็นงานของผู้หญิง โดยเฉพาะผู้หญิงถูกกำหนดให้ดูแลบ้าน ทำงานบ้าน ประกอบอาหาร เลี้ยงดูบุตร และคอยปรนนิบัติสามี รวมถึงตลอดถึงงานที่ต้องดูแลบริวารในบ้านให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (ชิตชม วัชรเนตร, 2522 : 1) ผู้ที่เป็นภรรยาจะต้องให้ความเคารพสามีพร้อมทั้งอยู่ในโอวาท เนื่องจากว่าคนสมัยก่อนนั้นถือว่าผู้หญิงที่สมรสแล้วเป็นสิทธิขาดของสามีซึ่งภรรยาจะต้องรักและเชื่อฟัง คำ

พงเพยที่ว่าชาย (สามี) เป็นช่างทำแหผ้า พึงหรือ (ภรรยา) เป็นช่างทำหลัง แสดงให้เห็นว่าผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นหลักของภรรยา มีหน้าที่หาเงินมาเลี้ยงบุตรภรรยา ส่วนภรยามีหน้าที่ดูแลปรนนิบัติสามีและลูก ๆ ให้มีความสุข ให้ได้รับความสะดวกสบายในการกินอยู่ (ชิดชม วัชรเนตร, 2522 : 34) อำนาจและลักษณะต่าง ๆ ในครอบครัวจึงมักขึ้นอยู่กับสามีตั้งแต่เพียงผู้เดียว ครอบครัวในสังคมต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย เช่น ครอบครัวจีนก่อนการปฏิวัติ ครอบครัวญี่ปุ่น และครอบครัวเวียดนามซึ่งได้รับอิทธิพลจากลัทธิขงจื้อ ภายในครอบครัวจะยกย่องเพศชายเป็นหัวหน้าครอบครัว และเป็นผู้มีความสำคัญสูงสุดรวมทั้งมีอำนาจสูงสุดในครอบครัว เป็นผู้ที่บุคคลในครอบครัวจะต้องเคารพด้วยความภักดี (บุญเดิม ไพเราะ, 2519 : 2) สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงในครอบครัวเกือบทุกครอบครัวในสมัยโบราณจึงมีสภาพและบทบาทคล้ายกัน กล่าวคือ ผู้หญิงมักจะมีสถานภาพต่ำกว่าผู้ชายในครอบครัว วัชรา คล้ายนาทร กล่าวไว้ว่า การจำแนกบทบาทระหว่างสามีและภรรยาเช่นนี้ทำให้เกิดบรรทัดฐานส่วนหนึ่งของสังคมและมีผลกระทบ ไปถึงการจาจัดระบบการใช้อำนาจระหว่างคู่สมรสซึ่งสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันที่เรียกว่า บทบาทตามประเพณี (traditional role) ซึ่งมีระบบการใช้อำนาจภายในครอบครัวที่ตกอยู่กับฝ่ายสามีหรือระบบบิดาปกครอง (patriarchal) ดังนั้น การจะกำหนดบทบาทและอำนาจระหว่างชายกับหญิงในสถาบันครอบครัวจึงยังคงมีผลกระทบมาจนถึงทุกวันนี้ (วัชรา คล้ายนาทร, 2526 : 2)

แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสภาพสังคมและเศรษฐกิจของไทยได้เปลี่ยนแปลงไป ผลกระทบที่เกิดจากภาวะทางเศรษฐกิจที่บีบรัดมากทำให้เป็นการยากที่สถาบันครอบครัวจะดำรงอยู่ได้จากรายได้ของฝ่ายสามีแต่เพียงผู้เดียว และประกอบกับอิทธิพลจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ส่งผลให้ผู้หญิงมีโอกาสได้รับการศึกษามากขึ้น ผู้หญิงยุคปัจจุบันจึงได้เปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นแม่บ้านเพียงอย่างเดียวมาเป็นผู้ที่มีส่วนในการหารายได้มาสู่ครอบครัว โดยการประกอบอาชีพต่าง ๆ มากมายเช่นเดียวกับผู้ชาย เช่น เป็นนักธุรกิจ นักวิชาการ เสมียน พนักงาน กรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ เป็นต้น จำนวนปริมาณแรงงานสตรีที่ทวีสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในประเทศต่าง ๆ สามารถเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่าบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวค่อยแปรเปลี่ยนไป จากการที่ผู้ชายเป็นผู้รับผิดชอบบทบาทดังกล่าวแต่เพียงอย่างเดียวมาเป็นการที่ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ผลกระทบที่ตามมาคือ ระบบครอบครัวที่

ชีวิตเกือบประเพณีดั้งเดิมเป็นหลักจะค่อยเปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อำนาจระหว่างคู่สมรส ค่อยมีแนวโน้มไปสู่ความเสมอภาคขึ้น (วีชรา คล้ายนาทร, 2526 : 2) แต่อย่างไรก็ตาม การที่ภรรยาออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านนั้นอาจเนื่องมาจากเหตุผลที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. เนื่องจากภาวะทางเศรษฐกิจที่บีบรัด ผู้ที่เป็นภรรยาจึงมีความจำเป็นที่จะต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านเพื่อช่วยหารายได้เข้าสู่ครอบครัว

2. เป็นการตอบสนองความต้องการส่วนตัวของภรรยาเอง เช่น ภรรยาต้องการพบปะบุคคลภายนอกและเข้าสังคม ต้องการใช้ความรู้ที่มีให้เป็นประโยชน์ ต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เป็นต้น

ดังนั้น ประเภทของภรรยาที่หาเลี้ยงครอบครัวโดยการออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านจึงสามารถแยกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

ประเภท 1 ภรรยาที่ออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านเพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจ

ประเภท 2 ภรรยาที่ออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านโดยไม่มี ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ

จากที่กล่าวมาจึงสามารถเห็นได้ว่า สถานภาพและบทบาทของภรรยาในทุกวันนี้แตกต่างไปจากเดิม และปัจจุบันภรรยาจะมีบทบาทสำคัญในครอบครัวทั้งครอบครัวเมืองและชนบท

ประเสริฐ แยมกลิ่นฝุ้ง กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ภรรยา มีบทบาทมากขึ้นในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัว โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ เป็นไปพร้อมกับการยกฐานะของผู้หญิงให้มีประสิทธิภาพเท่าเทียมกับผู้ชายมากขึ้น ผู้หญิงไม่ได้ถูกจำกัดสิทธิให้ทำงานเป็นแม่บ้านแต่เพียงอย่างเดียวเหมือนก่อน แต่ได้รับสิทธิให้ทำงานนอกบ้าน ได้รับการปฏิบัติจากผู้ชายดีขึ้น ในสังคมทั่วไปฐานะของผู้หญิงในครอบครัวจึงดีขึ้น โดยเฉพาะภายในครอบครัวที่ผู้หญิงมีส่วนหารายได้สำหรับการใช้จ่ายในครอบครัวด้วย

(ประเสริฐ แยมกลิ่นฝุ้ง : 1) ซึ่งจากความสัมพันธ์ที่แปรเปลี่ยนไปนี้ น่าจะส่งผลกระทบให้โครงสร้างทางอำนาจของภรรยาในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป เช่นกัน ในประเด็นนี้จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

สำหรับการศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสในสถาบันครอบครัวของไทยในอดีต ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาสถานภาพและบทบาททางเศรษฐกิจของครอบครัวของสตรีไทยในชนบท สำหรับผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสในสถาบันครอบครัวของไทยในสังคม

เมืองซึ่งมีค่อนข้างจำกัด แต่อย่างไรก็ตามผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทคู่สมรสในสังคมไทย ที่ศึกษาวิจัยโดย วัชรา คล้ายนาทร ในเรื่อง "บทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวกับการใช้อำนาจระหว่างคู่สมรสในกรุงเทพมหานคร" นับได้ว่าเป็นผลงานวิจัยที่สำคัญชิ้นหนึ่งในการศึกษา ความเกี่ยวข้องระหว่างบทบาทของคู่สมรสในการหาเลี้ยงครอบครัวกับการใช้อำนาจระหว่าง คู่สมรสในสังคมเมือง จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทในทางเศรษฐกิจของคู่สมรสจะมีความ เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจระหว่างคู่สมรสในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัว และการเปลี่ยนแปลงในบทบาทการหาเลี้ยงครอบครัวของคู่สมรสย่อมส่งผลกระทบต่อ การใช้อำนาจระหว่างคู่สมรส แต่อย่างไรก็ตาม วัชรา คล้ายนาทร ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ สำหรับผู้ที่สนใจจะทำการวิจัยครั้งต่อไปในเรื่องที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจระหว่างคู่สมรสไว้ว่า ควรจะได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัว กับการ ใช้อำนาจระหว่างคู่สมรส เฉพาะในบางกลุ่มสังคมซึ่งเป็นการศึกษาเฉพาะกรณี เช่น ในกลุ่มคน ที่ประกอบอาชีพได้อาชีพหนึ่ง หรือในกลุ่มคนที่มีระดับการศึกษาระดับหนึ่ง เป็นต้น (วัชรา คล้ายนาทร, 2526 : 152-153)

จากประเด็นและปัญหาที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาว่า ปัจจุบัน ภรรยาที่ช่วยหาเลี้ยงครอบครัว โดยการออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านนั้นมีผลต่ออำนาจการตัดสินใจในครอบครัว และความคาดหวังของภรรยาในเรื่องอำนาจของฝ่ายภรรยาเป็นอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของสตรีที่มีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวเท่าเทียมกันหรือมากกว่าสามี และจากการศึกษาในเรื่องนี้ ผู้วิจัยหวังว่าจะช่วยในการทำความเข้าใจบทบาทและสถานภาพ ของภรรยา ซึ่งเป็นสมาชิกที่สำคัญบุคคลหนึ่งของสถาบันครอบครัว ได้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อที่จะทราบว่าภรรยาที่ภรรยาออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน และมีรายได้มา จุนเจือหรือหาเลี้ยงครอบครัวจะส่งผลกระทบต่ออย่างไรบ้างในเรื่องต่อไปนี้
  - ก) โครงสร้างอำนาจของครอบครัว หรือความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจของสามี และภรรยา

ข) การวินิจฉัยหรือตัดสินใจที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัว และ

ค) ความรู้สึกนึกคิดของภรรยาในเรื่องความยุติธรรมเกี่ยวกับอำนาจในการตัดสินใจ

ง) การคาดหวังของภรรยาในเรื่องอำนาจของฝ่ายภรรยา

2. เพื่อค้นหาปัจจัยอื่นบางประการ เช่น อายุของภรรยา ระยะเวลาการสมรส ระยะเวลาการประกอบอาชีพ ฯลฯ ที่อาจจะมีบทบาทเป็นตัวร่วมส่งผลกระทบต่อหรือกำหนดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญในเรื่องที่กล่าวไว้ในข้อแรก และ

3. เพื่อที่จะประเมินอย่างคร่าว ๆ ว่าสัดส่วนของภรรยาที่ประกอบอาชีพนอกบ้าน แต่ยังคงมองว่าตนเองเป็น "ข้างเท้าหลัง" นั้นมีอยู่มากน้อยเพียงใด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับบทบาทของสตรีในชีวิตครอบครัวปัจจุบัน
2. การวิจัยนี้อาจเป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการ เพราะได้ให้ข้อมูลพื้นฐานสำหรับงานวิจัยอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ต่อไป
3. เพื่อที่คู่สมรสฝ่ายชายจะได้ทราบและตระหนักในความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของฝ่ายหญิง จะได้รับแบบแผนการดำเนินชีวิตคู่ให้ชีวิตสมรสราบรื่น

ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษา ได้แก่ สตรีที่สมรสแล้วในภาคธุรกิจ เอกชน ราชการ และรัฐวิสาหกิจ ตลอดจนสตรีที่สมรสแล้วที่ทำงานหาเลี้ยงชีพในทางวิชาชีพ เช่น พยาบาล ครู เทคนิคเขียน ฯลฯ จำนวนทั้งสิ้น 306 คน ซึ่งคัดเลือกโดยวิธี purposive sampling อันเป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ คือ เป็นสตรีที่สมรสแล้ว มีบุตรและอยู่ร่วมกับสามี

นอกจากนี้ยังได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากคุณสมบัติในด้านอื่นๆ ด้วย เช่น ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่การงาน จำนวนบุตร จำนวนปีที่สมรส เหล่านี้เป็นต้น อนึ่ง ผู้วิจัยจะพยายามให้การศึกษาคั้งนี้ครอบคลุมไปถึงภรรยาที่เพิ่งจะออกไปประกอบอาชีพภายนอกครอบครัวหลังจากที่สมรสแล้ว ไม่น้อยกว่า 1 ปี ทั้งนี้เพื่อที่จะได้มองผลกระทบของการประกอบอาชีพนอกบ้านได้ชัดเจนขึ้น

คำนิยามทั่วไป

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนที่ประกบกันขึ้นเป็นครอบครัวหน่วยกลาง (Nuclear Family) โดยมีสามี ภรรยา และบุตร ในครัวเรือนเดียวกันเป็นสำคัญ ทั้งนี้อาจมีสมาชิกอื่นนอกอาศัยร่วมอยู่ด้วย

อำนาจ หมายถึง การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดสามารถมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง
ลักษณะการประกอบอาชีพของภรรยา หมายถึง ลักษณะการประกอบทางเศรษฐกิจของภรรยา เพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้ประจำสำหรับการครองชีพของตนเองและครอบครัว

การมีส่วนช่วยเหลือเลี้ยงครอบครัวของภรรยา หมายถึง บทบาทของภรรยาที่มีส่วนร่วมในการจัดหาหรือได้มาซึ่งสิ่งที่อำนวยความสะดวกหรือสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกในครอบครัว

อำนาจการตัดสินใจของภรรยา หมายถึง ความสามารถของภรรยาที่จะมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของสามี หรือต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของครอบครัว

การคาดหวังในเรื่องอำนาจของภรรยา หมายถึง การที่ภรรยาคิดว่าตนควรเป็นผู้มีอำนาจโดยชอบธรรม (authority) ภายในครอบครัวในเรื่องใดบ้าง